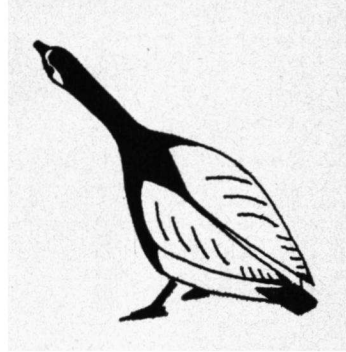

Midwintertelling 1969 in Lauwerszeegebied

Door Arend Timmerman jr.

Als de Lauwerszee in mei definitief afgesloten zal worden van de Waddenzee, zal na verloop van tijd de praktische indeling en opbouw van dit nieuwe gebied volgen. Alle gronden van de dan geheten Lauwerspolder zijn bestemd voor Defensie, landbouw, recreatie en natuurbescherming.

Behoeftte aan documentatie bij een dergelijke belangrijke ontwikkeling als deze bestaat zeker nu, daar de Lauwerszee immers een klein beeld is van de zo in de belangstelling staande Waddenzee.

Bij het inrichten van natuurbeschermingsgebieden zowel in de Lauwerspolder als elders, zal men uit moeten gaan van beschikbare geografische en biologische gegevens over het heden en het verleden van het Lauwerszeegebied. Met name gegevens over het ontstaan en de evolutie van het gebied, de huidige structuur, het milieu en de veranderingen in dat milieu, alsook van de omliggende gebieden zijn van belang.

Argumenten genoeg om mee te helpen aan een betere documentatie van de avifaunistische ontwikkeling voor en na de afsluiting van de Lauwerszee. Interessant nu het zoute milieu plaats zal maken voor het zoete. De VWG van de C.J.N. startte reeds in de eerste week van januari met haar winterkamp te Kollumerpomp, waaruit voortkwam de behoefte van enkele VWG-ers om hier maandelijks gegevens te verzamelen.

• *Werkwijze*

Al eerder hield de VWG twee winterkampen in januari aan de Lauwerszee, resp. in 1964 en 1965. Beide onder supervisie van het Rijks Instituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (R.I.V.O.N.) en speciaal ter bestudering van de brandganzen in de Bantpolder. Destijds werden bijna uitsluitend gegevens over brandganzen verzameld, zodat exacte gegevens over aantallen wadvogels niet of nauwelijks aanwezig zijn. Daar waar deze echter wel voor handen zijn, zullen ze als vergelijkingsmateriaal gebruikt worden.

Van 1-7 januari 1969 hield de VWG weer een winterkamp aan de Lauwerszee. Deze keer met het doel zoveel mogelijk gegevens te verzamelen over *alle* soorten in het Lauwerszeegebied, doch in het bijzonder over de wadvogels.

TABEL I

Hoogste aantallen wadvogels in de eerste week van januari 1969 in het gehele Lauwerszeegebied.

	jan. '69	aug. '63	dec. '63		jan. '69	aug. '63	dec. '63
Zwemeenden:				Steltlopers:			
wilde eend	7.875	—	29	scholekster	41.000	4.700	1.500
pijlstaart	1.000	—	510	kievit	—	300	5.000
wintertaling	120	—	67	bontbekplevier	—	1.170	—
bergeend	1.725	1.500	1.200	zilverplevier	—	430	—
smient	1.050	—	—	goudplevier	—	—	1.700
diverse eenden	—	—	1.000	steenloper	110	3	—
				watersnip	—	3	—
Dulkeenden e.a.:				wulp	14.500	5.300	3.500
tafeleend	4	—	—	regenwulp	—	22	—
kuifeend	3	—	—	grutto	—	2.500	—
toppereend	4	—	—	rosse grutto	1	2.500	—
nonnetje	23	—	—	turluur	950	800	260
brilduiker	18	—	—	groenpootruiter	1	23	—
grote zaagbek	154	—	—	zwarte ruiters	—	15	—
midd. zaagbek	46	—	—	kanoetstrandloper	200	—	—
eideereend	126	—	—	bonte strandloper	4.900	1	3.500
zwarte zeeëend	1	—	—	kemphaan	4	—	—
				kluut	—	2.200	—
Ganzen:				Meeuwen:			
brandgans	3.200	—	3.000	kokmeeuw	1.500	2.500	?
kolgans	148	—	—	stormmeeuw	1.400	2.500	?
rofgans	12	—	—	zilvermeeuw	710	73	75
grijsgans	12	—	—	grote mantelmeeuw	137	30	—
				kleine mantelmeeuw	3 (intermedius)	—	—

De tellingen werden per gebied, of liever per polder en kwelder verricht. Om de dag was er een „officiële” telling. Uit deze daggegevens zijn de hoogste aantallen wadvogels van het hele Lauwerszeegebied opgenomen in tabel I.

Ter vergelijking zijn gegevens verzameld door Drs. J. Rooth in augustus 1963 (Limosa 39 no. 4, blz. 175-182) en van Drs. A. L. Spaans van december 1966 (Limosa 40 no. 4, blz. 206-216) toegevoegd.

Een enkele opmerking aangaande de aantallen uit 1963 en 1966. Heel duidelijk blijkt uit de gegevens dat geteld is vanaf de waddijk. Nemen we b.v. de berg-eend, die vanaf de dijk goed te zien is, dan komen de aantallen aardig overeen. Het aantal wilde eenden echter, die voor het grootste deel in de spartina-zeeaster zone rusten en onmogelijk vanaf de dijk te tellen zijn, is ver onderschat. Om een goed overzicht te krijgen, met name op de kwelder voor Munnekezijl en voor Vierhuizen, moet bij het tellen langs de spartina-zeeaster vegetatie gelopen worden.

Bij het vergelijken van de gegevens dient men deze cijfers als een momentopname te beschouwen en de gegevens uit 1969 als de hoogste aantallen van meerdere teldagen!

De tellingen per gebied zijn opgenomen in tabel II, die is aangevuld met gegevens, verzameld door de VWG in 1964 en 1965. Het betreffen alleen aantallen van de meest voorkomende soorten.

WEER EN WATERSTAND

Uitgegaan wordt van de hoogwatersituatie, als immers de wadvogels op hun hoogwatervluchtplaatsen (in het vervolg aangeduid met hvp.) verblijven.

Hoogwater in de eerste week van januari 1969:

1 januari 09.23 en 21.38 uur	5 januari 11.51 en 00.23 uur
2 januari 10.02 en 22.21 uur	6 januari 12.25 en 00.58 uur
3 januari 10.40 en 23.04 uur	7 januari 12.55 en 01.30 uur
4 januari 11.16 en 23.44 uur	

Het weer van begin januari vertoonde een zachter wordend karakter. Overdag liep de temperatuur regelmatig op tot 5 °, later tot zelfs 10 à 12 °. Alleen de eerste dagen deed zich nachtvorst voor. De zachte tot matige wind varieerde in kracht van 1-5 met als windrichting draaiend tussen z en no. Behoudens enkele buien en wat lichte mist was het zicht redelijk tot goed.

• *Terrein*

Behalve de kwelder voor Vierhuizen en Munnekezijl zijn de andere — op het kaartje zijn de kwelders zwart aangegeven — uitsluitend begroeid met zee-grassen. De genoemde twee grootste kwelders zijn aan de wadkant tevens begroeid met een spartina-zeeaster zone met als onderbegroeiing kwelder-grassen. Het binnenland vanaf de Bantpolder bij Paesens tot Dokkumer Nieuwe Zijlen bestaat voor 80 % uit weiland. Verder tot Vierhuizen overheerst de akkerbouw. Na Vierhuizen vinden we voor 90 % akkerbouw.

Het geïnventariseerde binnendijkse deel wordt begrensd door, dwz. gaat tot de verbindingswegen Paesens-Hornhuizen, terwijl ook de nieuwe dijk bij de inventarisatie betrokken is.

• *Bespreking per soort*

Slechts enkele soorten die in de winter van belang zijn voor het Lauwerszee-gebied zullen besproken worden.

TABEL II

Hoogste aantallen van de belangrijke soorten per gebied.

Bantpolder:	1969	(1964)	(1965)	Kwelder „De Aanwas“:			
scholekster	37.700	6.000	20.000	wilde eend	6.000	—	—
wulp	11.000	1.500	8.000	smient	600	—	—
bonte str. loper	800	1.200	300	pijlstaart	750	—	—
tureluur	800	350	700	wintertaling	120	—	—
steenloper	78	34	16	bergeend	700	—	—
bergeend	200	325	150	scholekster	110	—	—
brandgans	3.200	5.000	2.000	bonte str. loper	1.500	—	—
Kwelder w. v/d Kooien (De Mieden):				Kollumerland-Nieuwkruisland:			
bonte str. loper	2.000	300	1.100	wulp	750	—	—
kanoetstrandloper	200	120	—	Kwelder voor Vierhuizen:			
tureluur	140	64	30	wilde eend	1.400	—	—
Kwelder no v/d Kooien (De Mieden):				bergeend	800	—	—
scholekster	1.000	—	—	pijlstaart	250	—	—
smient	200	—	—	smient	200	—	—
De Mieden:				scholekster	1.100	—	—
wulp	700	—	—	wulp	2.100	—	—
Kwelder D. N. Zijlen:				bonte str. loper	600	—	—
scholekster	30	—	10.000	pijlstaart	250	—	—
smient	—	—	500	smient	200	—	—
				scholekster	1.100	—	—
				wulp	2.100	—	—
				bonte strandloper	600	—	—

• *Wilde eend*

Voornaamste rustgebieden zijn de kwelders voor Munnekezijl — voortaan aangeduid als kwelder „De Aanwas” — en voor Vierhuizen. Bij eb fourageren vele exemplaren op de slibrijke delen voor de kwelders, terwijl andere rusten in de spartina-zeeaster velden. Bij vloed gaan honderden eenden fourageren op de graanakkers binnendijks. De rest rust in de spartina-zeeaster vegetatie van de kwelders. 's Avonds is er enige slaaptrek van wilde eend, smient en pijlstaart naar de vier kooien tussen Anjum en Engwierum.

- *Pijlstaart*

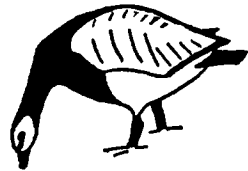
Gedrag identiek aan dat van de wilde eend, doch fourageert tijdens hoogwater niet op de graanakkers binnendijs.

- *Smient*

Fourageert zowel op de kwelder op de zeegrassen als op de slibrijke delen van het wad, meestal niet ver van de kwelders verwijderd. Belangrijkste gebieden zijn, de kwelder ten no van de Kooien (De Mieden), de kwelder „De Aanwas”, de kwelder voor Vierhuizen en enkele lage graslanden in de Kolken. In 1965 namen we 500 smienten waar op de westelijke kwelder bij Dokkumer Nieuwe Zijlen. Iedere avond vindt sterke smientenslaaptrek plaats naar de Kooien.

- *Bergeend*

Hoogwatervluchtplaatsen van enig formaat vinden we voor de Bantpolder bij Paesens, kwelder „De Aanwas” en op de kwelder voor Vierhuizen. Hoewel de bergeend vermoedelijk wel zeegrassen eet, rust hij tijdens vloed voornamelijk op die plaatsen op de kwelder waar het enigszins drassig is en fourageert dan in zeer geringe mate. Tijdens laagwater fourageren ze enkele honderden meters uit de kust op slibrijke delen.

- *Brandgans*

De Bantpolder is de belangrijkste overwinterplaats voor de brandgans in Nederland. Tweederde van de wereldpopulatie overwintert in Nederland, Timmerman 1962 (Limosa 35, no. 3-4, blz. 199-219). Na oktober als hier zo'n 15 à 20.000 brandganzen komen verspreiden ze zich over de Nederlandse ganzenpleisterplaatsen, vooral ook in het deltagebied.

Na een vorstperiode lopen de aantallen in de Bantpolder al gauw op van enkele 100-den tot 1.000-den. Tijdens het afgelopen winterkamp b.v. zaten er op 2 januari 220 brandganzen, op 6 januari reeds 3.200 en bij een bezoek op 14 januari was het aantal opgelopen tot 16 à 18.000!

Toen in 1966 een deel van de nieuwe dijk ter afsluiting van de Lauwerszee dwars door de Bantpolder kwam te liggen, vreesde men aanvankelijk dat dit zeer belangrijke overwinteringsgebied verstoord zou worden. In de eerste week van januari van dat jaar telden de gezamenlijke VWG's van C.J.N. en N.J.N. in het Hollandsdiep-Haringvlietgebied 12.800 brandganzen (L. Zwart en A. Timmerman Jr., gezamenlijke VWG-uitgave 1966). Gelukkig evenwel bezoekt de brandgans de Bantpolder in de zelfde mate als voorheen.

De kwelder voor Vierhuizen en de kwelder „De Aanwas” worden de laatste twee jaren frequenter gebruikt als fourageergebied dan vroeger (med. Hoekstra e.a.). Laat in de namiddag keren de ganzen dan terug om te slapen op de slik-

delen voor de Bant. Eb- en vloedritme kent de brandgans niet. Zij is uitsluitend gebonden aan het dag- en nachtritme. Tijdens vloed wordt 's nachts zwemmend geslapen.

- *Scholekster*

Twee erg grote hvp's bevinden zich in de Bantpolder. Eind oktober en november worden hier aantallen van ca. 80.000 scholeksters geteld (med. Hoekstra). Andere grote hvp's vonden we op het werkeiland (1.200), op de kwelder ten no. van de Kooien (De Mieden) en op de kwelder voor Vierhuizen. De kwelder voor D. N. Zijlen telde in 1965 10.000 vogels. De scholekster vinden we nergens binnendijs. Op de hvp's wordt praktisch niet gefourageerd. Ruzies onder elkaar komen nogal eens voor; ze zijn erg agressief, ook ten opzichte van de brandganzen en hun eigen soortgenoot, een albino scholekster (werkeiland en later in de Bantpolder).

- *Wulp*

Tijdens hoogwater vinden we in het westelijke Lauwerszeegebied geen enkele wulpen-hvp. Enige 10- tot 100-tallen overtijden wel op de kwelders en in de Bantpolder, doch van één of meer hvp's is geen sprake. De wulpen van het westelijke en zuidelijke deel overtijden fouragerend in de Kolken, in de polder Kollumerland-Nieuwkruisland en in de poldertjes bij de kwelders. We vinden ze zeer verspreid, alleen op grasland, tot ver in het binnenland. Opmerkelijk is hier de aanpassing van de wulpen aan de voedselcyclus; om de 12 uur fourageren op de zoute fauna en de zoete fauna. Bovendien zijn het de enige steltlopers die bijna 24 uur per dag fourageren.

Het hoge aantal vogels genoteerd onder Bantpolder omvat tevens de aantallen van de Kolken en omgeving. De enige vaste wulpen-hvp bevindt zich in het oostelijke deel van de Lauwerszee en wel op de kwelder voor Vierhuizen. Voldoende fourageermogelijkheden ontbreken in de achter de kwelder liggende polders omdat er nagenoeg geen grasland is.

- *Tureluur*

Van belang voor deze soort is het kweldertje voor het oostelijke deel van de Bantpolder en de kwelder ten westen van de Kooien (De Mieden). In de achter de kwelders gelegen polders vinden we geen tureluurs. Op de andere kwelders troffen we incidenteel enkele exemplaren aan.

- *Steenloper*

Een kleine hvp op het kweldertje van de Bantpolder. Soms enkele exemplaren langs de nieuwe dijk.

- *Kanoetstrandloper*

Een kleine hvp op de kwelder ten westen van de Kooien (De Mieden)

- *Bonte strandloper*

De aantallen op het kweldertje voor de Bantpolder variëren nogal eens. Voor de andere hvp's op de kwelder „De Aanwas” en op de kwelder voor Vier-

huizen geldt dit overigens in mindere mate. Wel is opgevallen dat de plaats van de hvp's op de kwelders afhankelijk is van de hoogte van het water. Meestal overtijen de bontjes in de spartina-zeeaster vegetatie. Een vaste hvp vinden we op de kwelder ten westen van de Kooien (De Mieden).

TABEL III

Overige soorten:

bl. reiger	4	boomkruiper	1
buizerd	1	winterkoning	div.
sperwer	3	gr. lijster	1
bl. kiekendief	5	kramsvogel	28
slechtvalk	1	zanglijster	6
smelleken	3	koperwiek	2
torenvalk	14	merel	div.
patrijs	18	roodborst	div.
waterhoen	12	heggemus	div.
holenduif	2	graspieper	28
houtduif	120	oeverpieper	12
velduil	1	klapekster	1
gr. bonte specht	1	spreeuw	div.
veldleeuwerik	144	groenling	7
strandleeuwerik	37	kneu	11
zw. kraai	8	frater	490
b. kraai	80	keep	49
roek	60	vink	29
kauw	70	rietgors	5
ekster	div.	sneeuwgorz	42
koolmees	div.	huismus	div.
pimpelmee	div.	ringmus	36

• *Overige soorten*

De duikeenden en zaagbekken werden alleen voor de uitmonding van het Ouddiep en het Reitdiep, bij Ezumazijl, Oostmahorn en langs de nieuwe dijk waargenomen. De velduil en de meeste waarnemingen van blauwe kiekendieven komen van de kwelder „De Aanwas”. Het smelleken werd in de Bantpolder, bij Munnekezijl en Vierhuizen gezien. Het betrof hier alle vrouwelijke exemplaren, evenals de drie waarnemingen van de sperwer. Boven de kwelder voor Vierhuizen zagen we een slechtvalk (♂) stoten op een houtduif. Gezien het aantal gevonden prooiresten moet het aantal slechtvalken groter zijn in het Lauwerszeegebied. Ook in 1964 werden de slechtvalk (Anjumerkolken), de velduil (Bantpolder), het smelleken en de sperwer waargenomen. De laatste twee soorten tevens in 1965.

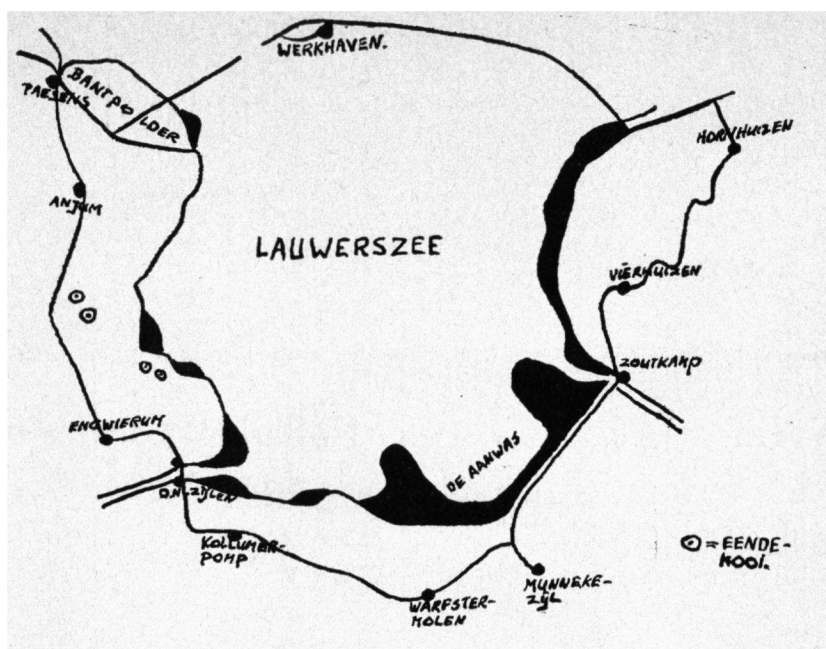
Vele fraters zagen we voedselzoeken op de vloedlijn, tussen het daak, op zoek naar aangespoelde zaden of ze fourageerden in de spartina-zeeaster zone. Sneeuwgorzen en strandleeuweriken langs de waddijk van de kwelders en langs de nieuwe dijk. Bij D. N. Zijlen zat de grote bonte specht en bij Vierhuizen de boomkruiper. Beide soorten, die je hier niet verwacht.

Het zij vermeldt, dat in de omgeving van de Bantpolder een Afrikaanse flamingo werd gezien. Volgens omwonenden moeten er voor januari drie geweest zijn.

• *Jacht en verstoring*

Op de kwelders mag niet gejaagd worden, hebben we uit betrouwbare bron vernomen. Toch wordt er dikwijls wel gejaagd op enkele kwelders. Met name op de kwelder „De Aanwas” en de kwelder voor D. N. Zijlen. De brandgans is volledig beschermd. Desalniettemin worden er ieder jaar brandganzen geschoten. In 1965 is dit ook door de VWG gekonstateerd.

Van alle gebieden is de Bantpolder het rustigste; hij heeft de status van

broedvogelreservaat. Veel verstoring treedt op door de luide knallen van door de geluidsbarrière vliegende straaljagers. Van de zes eendekooien die het Lauwerszeegebied rijk is, worden er twee gebruikt voor het vangen van eenden voor de consumptie.

TABEL IV

Totaal aantal wadvogels:		steltlopers	
eenden	12.150	meeuwen	61.650
ganzen	3.370	Totaal	3.750
			80.900

Voor een aantal soorten is de Lauwerszee in zijn tegenwoordige vorm van zeer groot belang.

De verzamelde gegevens hebben slechts betrekking op één facet van het Lauwerszeegebied als ornithologisch belangrijk landschap nl. als voedsel-, doortrek-, en overwinteringsgebied van wadvogels en ganzen.

Alle steltlopers en eenden, evenals de brandgans, verliezen bij de inpoldering grote delen van hun voedsel-, rust- en overwinteringsgebieden in het wadden-zeegebied. Bij de inrichting van de vogelreservaten in de Lauwerspolder zal men o.i. hier rekening mee moeten houden. We denken dan speciaal aan voor-zieningen — met betrekking tot deze midwintergegevens — voor de brandgans, de bergeend, de smient, de kluit en de wulp.

Over verdere, gedetailleerde, indelingen van de Lauwerspolder, kan ik verwijzen naar het artikel over de Lauwerszee, dat in voorbereiding is en gepubliceerd zal worden in het jan./febr. no. 1969 van het „Waddenbulletin” van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee.

- *Arend Timmerman jr., Clarendallaan 2, Harderwijk*

Litteratuur:

Roeth. J. Vogeltelling in het hele Ned. Waddengebied aug. 1963. Limosa 39 no. 4, 1966.
 Spaans. A. L. Wadvogeltelling in het hele Ned. Waddengebied dec. 1966. Limosa 40 no. 4, 1967.
 Timmerman. A. De brandgans in Nederland. Limosa 35, no. 3/4, 1962.
 Zwart. L. en A. Timmerman jr. Watervogels in het Hollandsdiep-Haringvlietgebied jan. 1966. Gezamenlijke N.J.N. en C.J.N./V.W.G.-uitgave.